

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Egypt beyond representation : materials and materiality of Aegyptiaca Romana

Müskens, S.W.G.

Citation

Müskens, S. W. G. (2017, March 16). *Egypt beyond representation : materials and materiality of Aegyptiaca Romana*. Archaeological Studies Leiden University. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/46693>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/46693>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/46693> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Müskens, Sander

Title: Egypt beyond representation : materials and materiality of Aegyptiaca Romana

Issue Date: 2017-03-16

Nederlandse Samenvatting

Dit proefschrift, genaamd *Egyptische representatie ontstegen. Materialen en materialiteit van Aegyptiaca Romana*, is geschreven in het kader van het door het NWO gefinancierde VIDI project “Cultural Innovation in a Globalising Society: Egypt in the Roman World”, dat tussen 2010 en 2016 werd uitgevoerd aan de Universiteit Leiden onder leiding van Prof. dr. M.J. Versluys. Het primaire doel van dit onderzoeksproject was om tot een beter begrip van de appropriatie van zogenaamde buitenlandse invloeden in de Romeinse wereld te komen, waarbij Egyptische invloeden het centrale uitgangspunt vormden. Manifestaties van Egypte in zowel geschreven als archeologische bronnen zijn traditioneel benaderd vanuit normatieve en van bovenaf opgelegde concepten, zoals Oosterse culten en Egyptomanie. Bijgevolg is Egypte voorheen doorgaans beschouwd als een stereotypische buitenstaander in de Romeinse wereld, waarbij de nadruk voornamelijk is gelegd op de tegenstellingen die zouden bestaan tussen Egypte/Egyptisch enerzijds en Rome/Romeins anderzijds.

Het Leidse onderzoeksproject, dat met inbegrip van de huidige studie uit vier proefschriften bestaat, heeft echter laten zien dat Egyptische invloeden juist in hoge mate waren geïntegreerd in de Romeinse wereld, en dat zij daardoor eerder gezien dienen te worden als een intrinsieke component van datgene wat wij doorgaans Romeins noemen. Dit is een van de belangrijkste conclusies van het proefschrift van Marike van Aerde, genaamd *Egypt and the Augustan cultural revolution. An interpretative archaeological overview* en succesvol verdedigd in april 2015, waarin de rol van Egypte als een gevarieerde en integrale constituent van de materiële cultuur van Rome ten tijde van keizer Augustus (27 voor tot 14 na Christus) centraal staat. De integratie van Egyptische objecten in Romeinse huiscontexten in Pompeii en de daarmee gepaard gaande Romeinse percepties van Egyptische materiële cultuur staan centraal in het proefschrift van Eva Mol, *Egypt in material and mind. The use and perception of Aegyptiaca in Roman domestic contexts of Pompeii*, dat zij met succes verdedigde in mei 2015. Een onderzoek naar de beeldvorming van Egypte in Romeinse literaire

bronnen laat zien dat Egypte ook in geschreven bronnen geen stereotypische buitenstaander was, maar dat de veelzijdige Romeinse literaire percepties van Egypte veelmeer in de context van Romeinse zelf-representatie moeten worden gezien, zoals het proefschrift van Maaïke Leemreize, genaamd *Framing Egypt. Roman literary perceptions of Egypt from Cicero to Juvenal* en succesvol verdedigd in november 2016, beargumenteert

De huidige studie is het laatst verschenen proefschrift in het kader van het bovengenoemde VIDI project. Het doel van deze studie is om tot een beter begrip van Romeinse percepties van zogenaamde Aegyptiaca in Keizerlijk Rome te komen. Onder deze noemer wordt doorgaans de totaliteit van Egyptische en zogenaamde Egyptianiserende objecten in de Romeinse wereld verstaan, die respectievelijk uit Egypte waren geïmporteerd dan wel lokaal waren vervaardigd in een Egyptische stijl of een Egyptisch onderwerp uitbeeldden. Huidige interpretaties van deze artefacten zijn grotendeels gerelateerd aan hun indeling als Egyptische of Egyptianiserende objecten. Waar Egyptische objecten traditioneel zijn gezien als authentiek en religieus, zouden op Egyptisch voorbeeld gestoelde en daarom inherent inferieure Egyptianiserende artefacten minder authentiek en daardoor niet primair religieus zijn, maar in meer algemene zin getuigen van een Romeinse voorliefde voor exotisme. Het centrale uitgangspunt van deze interpretaties is steeds dat de Romeinse betekenis van deze objecten voornamelijk zou zijn bepaald door hun Egyptische karakter. Echter, zoals de huidige studie aantoonst, is dit uitgangspunt problematisch, omdat de categorie van Aegyptiaca, de onderverdeling in Egyptische en Egyptianiserende objecten, alsmede de daarmee gepaard gaande monolithische interpretaties zijn gebaseerd op moderne voorstellingen van Egypte en van de betekenis van Egyptische materiële cultuur. We mogen daarom niet zonder meer aannemen dat het veronderstelde Egyptische karakter van de objecten die wij doorgaans Aegyptiaca noemen ook voor Romeinen steeds voorop stond in hun omgang met en het begrip van deze objecten. Dit onderstreept het belang van een

alternatieve benadering, een die het mogelijk maakt om Romeinse percepties te onderzoeken van objecten die wij op een of andere manier associëren met Egypte, zonder vooraf simpelweg aan te nemen dat zij ook voor Romeinen enkel iets Egyptisch zouden representeren.

Om de van bovenaf opgelegde en gefixeerde interpretaties van zogenaamde Aegyptiaca te ontstijgen, werkt deze studie toe naar een van onderaf opgebouwde benadering die uitgaat van de manieren waarop deze objecten Romeinen mogelijk konden beïnvloeden. Deze ‘beyond representation’-benadering gaat uit van recente theoretische ontwikkelingen op het gebied van zogenaamde ‘object agency’, die postuleren dat artefacten niet enkel één vaststaande betekenis representeren maar veelmeer in staat zijn om bepaalde associaties bij mensen op te roepen, niet in de minste plaats door hun fysieke aanwezigheid en de manieren waarop zij zichzelf aan mensen presenteren. In deze studie stel ik voor dat we een meer inclusieve benadering dan voorheen nodig hebben om de mogelijke associaties te achterhalen die zogenaamde Aegyptiaca bij Romeinen konden oproepen. Waar traditionele benaderingen zich voornamelijk hebben gericht op de (veronderstelde) Egyptische onderwerpen die deze objecten uitbeelden en hun stilistische uitvoering, zijn de materiële aspecten van zogeheten Aegyptiaca vooralsnog onderbelicht gebleven. Een discussie van de Romeinse omgang met en het begrip van stenen materialen toont aan dat dit een tekortkoming is, omdat bepaalde materialen veel zeggingskracht hadden in de Romeinse wereld en, in het bijzonder in combinatie met bepaalde stijlen en onderwerpen, in belangrijke mate bijdroegen aan de mogelijke impact van artefacten.

Aan de hand van een zorgvuldig geselecteerde dataset van zogenoemde stenen Aegyptiaca uit Keizerlijk Rome, en uitgaand van een nieuwe focus op de materiële aspecten van deze objecten, bestudeer ik vervolgens de interne relaties die bestaan tussen de verschillende parameters waaruit deze artefacten bestaan en die, op zichzelf of in relatie tot andere parameters, mogelijk bijdroegen aan hun specifieke zeggingskracht. Deze analyse laat zien dat de categorie van objecten die we doorgaans Aegyptiaca noemen uit verschillende clusters van objecten bestaat met duidelijk verschillende materiële en stilistische eigenschappen, die nauw verbonden blijken te zijn met hun datering, herkomst, objecttypen en soms ook met specifieke onderwerpen die zij uitbeelden. Uit Egypte

geïmporteerde objecten en hun Romeinse emulaties vallen op door de consistente en atypische uitvoering in gekleurde harde gesteenten en conceptuele stijlen, terwijl de grootste groep objecten van Romeinse ouderdom wit marmer combineert met naturalistische of conceptuele stijlen, afhankelijk van de objecttypen en de onderwerpen die zij uitbeelden. Deze twee overheersende clusters komen grotendeels overeen met de onderverdeling in de voorgaande literatuur tussen Egyptische en Egyptianiserende objecten. Echter, in plaats van de waargenomen verschillen middels simplistische en van bovenaf geprojecteerde tegenstellingen te verklaren, zoals authentiek versus kopie of religieus versus exotisch, betoog ik dat de duidelijk verschillende materiële en stilistische configuraties van deze artefacten de associaties die zij konden oproepen beïnvloedden, en dat zij daardoor van belang waren vanuit Romeins perspectief. Zo konden zij weliswaar het Egyptische karakter van deze objecten benadrukken, maar door hun specifieke eigenschappen hadden deze artefacten veel meer zeggingskracht. Materiaalkeuze blijkt een belangrijke factor te zijn geweest in de selectie van Egyptische objecten voor transport naar Rome. Artefacten gehouwen uit kalk- en zandsteen, die voor zover we kunnen nagaan wel beschikbaar waren voor Romeinen, werden stevast niet geselecteerd voor transport naar Rome. In plaats daarvan zien we een duidelijke voorkeur voor objecten van gekleurde harde stenen. Door hun specifieke materialiteit konden deze voorwerpen allerlei noties van luxe, prestige, vreemdheid of exotisme oproepen bij Romeinen. Tegelijkertijd benadrukten de materialen van uit Egypte geïmporteerde objecten hun stilistische en thematische uitvoering in hun alteriteit. Dit in tegenstelling tot de Romeinse producties die zijn gehouwen uit wit marmer en uitgevoerd in naturalistische stijlen, die door middel van hun specifieke materiële en stilistische eigenschappen juist veelmeer noties van vertrouwdheid als inherent onderdeel van het Romeinse ‘zelf’ kunnen hebben gesignaleerd.

Hoewel dit ongetwijfeld slechts enkele van de associaties zijn die zogenaamde Aegyptiaca konden oproepen, laten zij reeds zien dat een a-prioristische reductie van deze objecten tot monolithische Egyptische betekenissen per definitie leidt tot een te eenvoudige voorstelling van de verschillende manieren waarop deze objecten door Romeinen konden worden ervaren.

Om een van onderaf opgebouwde benadering mogelijk te maken, en daarmee inzicht te verkrijgen in de relevantie voor Romeinen van de objecten die moderne wetenschappers doorgaans *Aegyptiaca* noemen, heb ik in deze studie voorgesteld dat het nuttig is om te beginnen om de fysieke eigenschappen van objecten en hun onderlinge relaties tot elkaar centraal te stellen in ons onderzoek, omdat deze een zekere zeggingskracht hebben die menselijk gedrag kunnen beïnvloeden. Tegelijkertijd laat deze studie zien dat het moeilijk is om de vertaalslag te maken van de fysieke eigenschappen van objecten tot de bredere gedragspatronen die zij in gang zetten, en daarmee hoe moeilijk het is om specifieke antwoorden te geven op vragen hoe objecten door Romeinen werden waargenomen en wat ze precies deden. Een meer diepgaande analyse van het functioneren van artefacten in hun oorspronkelijke Romeinse contexten kan helpen antwoorden te vinden op vragen over hoe deze voorwerpen precies werden gebruikt en welke associaties daarbij van belang waren. Zoals betoogd, ligt hierin ligt een belangrijke uitdaging voor toekomstig onderzoek. Uiteindelijk betekent dit ook dat het isolement dat een focus op de schijnbaar coherentie categorie van *Aegyptiaca* per definitie met zich meebrengt dient te worden opgeheven. Enkel door de relaties tussen alle artefacten die tezamen functioneerden in een bepaalde context in acht te nemen, inclusief objecten die wij niet associëren met Egypte en bijgevolg bijvoorbeeld Romeins of Grieks noemen, kunnen we toewerken naar een object-georiënteerde, van onderaf opgebouwde benadering die materiële cultuur in haar eigen recht bestudeert, en kunnen we de hardnekkige opvatting dat deze objecten enkel iets Egyptisch representeren ontstijgen.